

КА ПРОДУЦЕНТСКОЈ КИНЕМАТОГРАФИЈИ У СРБИЈИ

Пролог

У филму прослављеног америчког редитеља и оскарровца Мартина Скорсезеа (Martin Scorsese) *Авијатичар (Aviator, 2004)* - који говори о животу и делу индустријалца, авијатичара, али исто тако и познатог холивудског редитеља и продуцента Хауарда Хјуза (Howard Hughes), - постоји сцена из 1930, са снимања филма *Анђели пакла (Hell's Angels)*. У тој сцени поред 26 камера које је већ имао на снимању Хаурад Хјуз тражи од великог холивудског продуцента и власника „MGM-а” Луиса Б. Мајера (Louis B. Mayer) да изнајми још две камере од њега које су му неопходне за снимање кадрова ваздушних борби. Да ли је то била стварна потреба настала из захтева продукције или редитељске визије, или је можда била мегаломанија и хир младог продуцента који је на тај начин хтео да изгради имиџ у Холивуду, остављена је гледаоцима да донесу свој суд. Истина је, да је Хаурад Хјуз наследио велику своту долара од родитеља и да је са својим парама могао да ради шта хоће, па чак и да продуцира такве филмске спектакле у Холивуду!

Поменута сцена, на изврстан начин за мене је посебно занимљива и асоцирала ме на питање - зашто после Другог светског рата у Србији, све до 1991. званично није постојало занимање „филмски продуцент”? Зашто се генерације филмских радника у том периоду, које су се бавиле организацијом (продукцијом) филмова, а са њима и генерације студената Катедре за организацију, касније Катедре за филмску и телевизијску продукцију Факултета драмских уметности, нису могле изборити поред звања и за статус филмског продуцента? Зашто осим имена на шпици филмова и

сећања њихових најближих сарадника нису заступљени у написима о српском филму, па чак нису ни наведени у Филмографији српског играног филма¹?

Ако кренемо од дефиниције филмског продуцента - *да означава најзначајнију личност која води производњу филма од избора сценарија до експлоатације*², многи су и данас спремни да по аналогiji са наведеним примером Хауарда Хјуза, одговор нађу у поседовању сопственог новца којим се финансира продукција филма и умећу да се направи профит.

Међутим, како истиче Томас Шац³, очигледно да је у питању нешто више од пословног умећа, јер је продуценту пре свега прво потребан таленат да предвиди шта публика жели, а затим и да ангажује друге уметнике и сараднике (таленте) да би створио филм који је често био само у идеји преточеној у неколико реченица. Зато су по њему продуценти људи који су истински у служби филма, аутора и публике.

У Србији никада нису постојали „прави”, или холивудски филмски продуценти налик на Хауарда Хјуза, али се до одговора на постављена питања као најбољи пут намеће анализа чињеница од 1945. до 1991, чињеница које су биле специфичне за развој српске филмске продукције. Тиме ће се уједно и исправити неправда о месту и улози филмског продуцента у кинематографији Србије после Другог светског рата. Овај текст је зато, између осталог и мала посвета свима који су се бавили или се још увек баве филмском продукцијом и који су утрли пут ка континуитету и продуцентској кинематографији у Србији.

Кратак историјски преглед

У Србији примерено нашим условима, кроз историју српског филма која је започела 6. јуна 1896. истакли су се појединци који су оставили трага у продукцији и то као:

- власници филмских предузећа;
- већински власници и управници акционарских друштава при филмским предузећима;
- директори предузећа за производњу филмова, именовани од стране државе или друштвених организација;
- директори филма ангажовани од стране директора предузећа за производњу филмова;

1 ФИЛМОГРАФИЈА СРПСКОГ ДУГОМЕТРАЖНОГ ИГРАНОГ ФИЛМА, „Институт за филм”, Београд, 1996. и 2001.

2 ЛЕКСИКОН ФИЛМСКИХ И ТЕЛЕВИЗИЈСКИХ ПОЈМОВА, „ Научна књига ” и „Универзитет уметности”, Београд, 1993. стр. 622

3 Thomas Schatz, THE GENIUS OF THE SYSTEM, „Pantheon Books”, 1989.

- филмски продуценти по угледу на америчке независне и западноевропске продуценте.

За сада се са сигурношћу зна да се почетак филмске продукције у Србији везује за 1911. и Светозара Бототрића у Београду, који је по угледу на Шарл Патеа (Charles Pathé) и његово покрет „уметнички филм” (film d’art) продуцирао чак три за оно време дугометражна филма, два играна *Живот и дела бесмртног Војда Карађорђа*, *Урлих целјски* и *Владислав Хуњади* и један документарни филм *Циганска свадба*. До Првог светског рата, такође у Београду и скоро у исто време, остали су за историју забележени покушаји Ђоке Богдановића са његовом обимном документарном продукцијом и браће Боже, Пере и Светолика Савића у успостављању продукције српских филмова. Скромно биоскопско тржиште није омогућило продуцентима да поврате уложена средства, а Србија није показала интерес и спремност да им помогне, што се може оправдати и чињеницом да у то време продукција филмова нигде у свету није била потпомогнута од стране државе. На другој страни, ни политичке прилике које су следиле у Србији тог времена нису им ишле на руку, јер је после Балканских ратова уследио и Први светски рат.

После Првог светског рата и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, унутар нове државе која се формирала, реално је било очекивати да се на новом, већем филмском тржишту, створе повољнији услови за успостављање континуитета у домаћој филмској продукцији. Искуства из света за домаћу филмску продукцију су била доступнија, технологија је упрошћена, техника и филмска трака јефтинија, али Холивуд је наметнуо нове високе продукционе стандарде са богатом сценографијом, костимима, специјалним ефектима и филмским звездама, на које се брзо и лако привикла биоскопска публика свуда у свету, па тако и у Србији. Праћење холивудских стандарда било је веома тешко за велике кинематографије, док је за мале попут српске, то била скоро непремостива препрека. Холивудски филм се при томе дистрибуирао у свету по веома ниским ценама, што је додатно кочило развој продукције у осталим земаљама. Ипак, жеља, потреба, а пре свега свест о неопходности продукције филмова са домаћим темама, екранизацијом домаћих књижевних дела, са домаћим глумцима, а од 1925. и могућност продукције звучног филма, одржале су филмску продукцију у свету ван Холивуда. У Србији су 1931. филмски продуценти добили на значају у „Закону о уређењу промета филмова”, којим се по први пут на овим просторима заштитио домаћи филм. Нажалост веома кратко, свега једну годину наши продуценти су имали перспективу за континуитет у филмској

продукцији, а затим је настављено као и пре са спорадичним, усамљеним покушајима.

До Другог светског рата филмска продукција, а са њом и делатност продуцената у Србији, одвијала се и даље искључиво у Београду и то кроз следеће облике:

Држава као продуцент - За потребе продукције првенствено информативних, пропагандних и образовних филмова, основана су посебна државна предузећа са скромним капиталом, која су тешко опстајала на слободном биоскопском тржишту Србије.

- У Београду је 1921. основана Државна радионица за израду пропагандних филмова, а рад се свео на ентузијазам Милутина Бате Николића, јединог запосленог државног службеника у рангу филмског редитеља. У његовој продукцији снимљени су филмови: *Трагедија наше деце* (1922), *За кору хлеба* (1923), *Грех алкохола* (1923), *Доктор Токерема* (1923).
- Мада основана као акционарско друштво „Југословенски просветни филм” (1931) са седиштем у Београду и филијалом у Загребу имало је повлашћени положај, јер је своју продукцију везала директно за наруџбине које је добијала од Министарства социјалне политике, Централног прес-бироа и Дворске канцеларије. Продуцирали су искључиво наменске и документарне филмове и на тај начин остварили можда најимпозантнију продукцију до 1941. од преко 270 филмова.

Продуценти који су снимили више од једног филма - Има их највише у овом периоду, а њихов рад се поред продукције филмова проширио и на увоз и дистрибуцију страног филма, продају кинематографског материјала за биоскопе и приказивање филмова. Углавном су поседовали сопствену скромну техничку базу.

- Коста Новаковић и његово предузеће „Новаковић филм” (1925) снима журналске сторије за свој биоскоп, затим већи број документарних филмова, као и игране филмове: *Краљ Чарлстона* (1927), *Грешница без греха* (1930). Од свих продуцената имао је можда најдужи континуитет у филмској продукцији у Србији између два светска рата.
- Андрија Глишић и Захарије Ђокић снимали су документарне филмове и журналске репортаже при сопственом предузећу

„Артистички филм” (1926) које је поседовало сопствену технику и које се бавило приказивањем, увозом, и дистрибуцијом филмова. У српском филму деловали су све до Другог светског рата. Имали су велике планове као и остали, али су остварили много мање. Издавају се документарни филм *Голгота Србије* (1937) и тонски кратки играни филм *Прича једног дана* (1941).

- Јосип Новак и Милан Хофман основали су „Победа филм” (1926) са циљем да се баве продукцијом рекламних, наменских, документарних и играних филмова. Од рекламних филмова најпознатији су: *Све ради осмеха*, *Одело чини човека* и *Да сам раније знала*, а од наменских филмова издавају се: *Женидба Краљевића Марка* (1928) и *Рударева срећа* (1929).
- Ранко Јовановић и Милутин Игњачевић су као главни акционари основали „Адрија-Национал А.Д.” (1929) и продуцирали дугометражне игране филмове *Кроз буру и огањ* (1930) и *На капији Оријента* (1932)

Продуценти који су снимили један филм - Са скромним, недовољним финансијским средствима, али великом жељом улазили су у продукцију филмова. Како нису повратили уложен новац из биоскопске експлоатације, због насталих дугова били су приморани да прекину са продукцијом филмова.

- Иако је звучни филм и у Србији завладо, Михајло Ал. Поповић, познатији као филмски сниматељ, основао је филмско предузеће „МАП филм” (1932) и одважио се да сними као неми играни филм *С вером у Бога*.

Продуценти који нису успели да сниме филм -

- Можда је најбољи пример пионира српског филма Славка Јовановића који је 1923. основао предузеће „Мачва филм” и озбиљно припремао снимање филма о Хајдук Станку, али до реализације није дошло, јер није могао да обезбеди потребан буџет за филм.
- Сличну судбину је имао и Војислав Ивановић. који је основао „Југославија филм А.Д.” (1930) и остао само на жељи и припреми за играни филм *Убрисане сузе*.

Аматерски покушаји, у професионалној филмској продукцији - Ово је била специфичност српске продукције између два светска рата, где су улогу

продуцента преузели млади љубитељи филма.

- Чланови „Клуба филмофила” (1924) међу којима су били Бошко Токин, Драган Алексић и други, расписали су конкурс за сценарио, изабрали као најбољи текст *Буди Бог с нама или Качаци у Топчидеру* аутора Бранимира Ћосића, али сем прве клапе ништа више није снимљено.
- При „Југословенском филмском клубу” (1930) и идеји Александра Черепова покренута је продукција филмова са сталним филмским ликом „неспретним Букијем”. Успели су да сниме *Неспретни Буки на аеродрому* и *Неспретни Буки на купању*, а издваја се филм *Авантуре доктора Гагића* (1934).

Након Другог светског рата, српски филм иако најразвијенији на простору бивше СФРЈ, имао је ипак скромне резултате и искуства. Нова држава успоставља и „нову” кинематографију, организовану по узору на совјетску и тиме се дистанцира од западноевропске, а посебно холивудске кинематографије. Продукција филмова замењена је новим појмом, организација филмова. Држава је преузела на себе улогу главног и јединог финансијера целокупне кинематографске делатности, извршила национализацију постојећих филмских предузећа и биоскопа и предузела кораке ка стварању амбијента за домаћу филмску продукцију. То је значило да је држава у оквиру својих могућности купила потребну филмску технику, филмску траку, оспособила лабораторију, започела школовање кадрова, издавања филмских књига и часописа и свега другог што је било потребно за нову кинематографију. Све ово је омогућило успостављање континуитета у продукцији прво филмског журнала, затим документарних филмова, а од 1946. дугометражних играних филмова.

У овом периоду домаћи филм је добио нов статус и изједначен је са традиционалним културно-уметничким делатностима.

Продукција филмова у Србији после Другог светског рата, искључиво је везана за систем помоћи државе, односно помоћи друштвене заједнице. Према организацији и систему финансирања, односно помоћи друштвене заједнице, на основу нешто модификоване периодизације српског филма после Другог светског рата коју је направио професор др Дејан Косановић⁴, издвајају се следећи периоди:

4 Дејан Косановић, УВОД У ПРОУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ФИЛМА, „Универзитет уметности”, Београд, 1976.

Година	Период	Систем финансирања
1944.-1951.	Административни период	Из буџета 100%
1951.-1962.	Децентрализација и реорганизација кинематографије на савезном нивоу	Савезни буџет, око 80%
1962.-1972.	Кинематографија на нивоу Републике Србије	Републички буџет, око 60%
1972.-1982.	Кинематографија на нивоу Републике Србије и покрајина Војводине и Косова	СИЗ културе, око 50%
1982.-1991.	Увођење ТРЗ у кинематографију Србије	СИЗ културе Министарство културе, око 35%
1991.- данас	Приватизација у кинематографији	Министарство културе око 25%

Из ове табеле, чита је интенција државе, односно друштвене заједнице у контроли филмске продукције, што значи да је она била највећи и једини продуцент у Србији. Такође је могуће приметити да се после 1951. смањивало учешће државе, односно друштвене заједнице у финансирању филмске продукције. На друштвена предузећа за производњу (продукцију) филмова, али и на слободне филмске раднике, тек после 1982. пренето је нешто више права у самосталном одлучивању и вођењу програмске и економске политике и већем утицају тржишних принципа. Према томе, филмска продукција у Србији после Другог светског рата до 1991. може се анализирати и кроз три следећа продукциона нивоа:

I. Директори предузећа за производњу филмова, који су по својој функцији задужени за спровођење програмске политике (предлагали су уметничком и радничком савету избор сценарија, редитеља, глумаца, осталих уметника и уметничких сарадника, учествовање на фестивалима, итд.), као и економичности пословања (обезбеђивање финансијских средстава за текуће пословање, обезбеђивање буџета за снимање филмова, сарадња са копродуцентима, сарадња са ТВ, извоз филмова, итд.). Њихов рад је сличан раду власника или директора филмских студија или главних продуцената на западу.

II. Директори филма, који се ангажује за продукцију одређеног филма и задужени су за израду, праћење и коначни обрачун калкулације филма, што оптималнију реализацију плана снимања и обраде, састава филмске екипе, ангажовање филмске технике, уговарање најразличитијих закупа, итд.. Својим смислом за филмску продукцију, знањем, искуством, спојем економског и уметничког, веома су допринели да домаћи играни филмови и поред скромних, пре свега финансијских услова, буду снимљени и у коначном изгледу добију продукциону форму најбољих светских филмова. Свој рад су обављали или из сталног радног односа при предузећима за производњу филмова, или много чешће као слободни филмски радници. Њихов рад је сличан раду извршних продуцената у Холивуду и у западноевропској кинематографији.

III. Продуценти, као спој предходна два нивоа који су од 1982. и доношења Закона о кинематографији Републике Србије и Закона о самосталном обављању уметничке и друге делатности у области културе, добили могућност да оснивањем и удруживањем у ТРЗ (трајне радне заједнице), буду изједначени у сваком погледу са друштвеним предузећима за проиизводњу филмова. Њихов продуцентски приступ око учествовања у избору сценарија, састављању филмске екипе, креирања буџета, ангажовања потенцијалних спонзора и донатора, одређивања стратегије за експлоатацију филмова како на домаћем, тако и на страним тржиштима, стратегије за учествовање на домаћим и међународним филмским фестивалима, у потпуности је попримио стил западноевропских и америчких независних продуцента, само наравно примерено нашим продукционим условима.

На основу овог кратког историјског прегледа може се закључити да Србија има своју специфичну традицију у продуцентској кинематографији!

Код нас су до Другог светског рата много више деловали продуценти који су имали сличан стил рада као директори велих холивудских филмских студија, а после појаве звучног филма као узор били су нам ближи продуценти из западне Европе који су неговали принцип ауторског филма и ауторске кинематографије.

После Другог светског рата држава као продуцент, без обзира на смањење финансијских улагања, скоро педесет година је одолевала да ту улогу пренесе на појединца. Ипак, у овом периоду, поред успостављања континуитета, остварени су резултати у продукцији од 474 дугометражна

5 ФИЛМОГРАФИЈА СРПСКОГ ДУГОМЕТРАЖНОГ ФИЛМА 1945-1995. „Институт за филм”, Београд, 1996.

играна филма⁵. Изградила се плејада филмских редитеља, глумаца и осталих филмских уметника и сарадника који су освојили прегршт награда на филмским фестивалима. Ретке су биле године у којима је неки страни велики филмски хит био гледанији од домаћих филмских хитова. У таквим условима, пут од државе као продуцента до 1982. и преношења неких права и обавеза на појединца, учинио је да се и у таквим условима успоставе неки од основних принципа продуцентске кинематографије, као што су: најбоље и најсврсисходније комбиновање постојеће технике, кадрова и финансијска средства. Промена услова у филмској продукцији допринела је да се 1982. снимом 12, две године касније 15, а 1988. чак 16 дугометражних играних филмова.

Епилог

Међутим, ипак из године у годину опште стање српске кинематографије било је све сиромашније, те је 1991. година дочекана са застарелом филмском техником, руинираним студијским капацитетима и лабораторијом, нерешеним питањем видео пиратерије и свега шест произведених дугометражних играних филмова. У таквој ситуацији, даљу иницијативу у српској филмској продукцији преузеле су искључиво приватне продуцентске куће којима је те године законски дозвољено да се из ТРЗ (трајних радних заједница) пререгиструју у предузећа, чиме су у потпуности изједначене са постојећим друштвеним филмским предузећима. Организација и принцип рада преосталих друштвених предузећа за продукцију филмова био је доста тром, компликован и оптерећен дуговима, тако да су се у наредних неколико година потпуно угасили. Нове приватне продуцентске куће су показале виталност да чак у погоршаним условима (распад бивше СФРЈ, хиперинфлација, међународне санкције) наставе и сачаувају континуитет у продукцији домаћег филма. У тако ограниченој филмској продукцији у Србији, увођењем једног од основних принципа продуцентске кинематографије, кроз личност продуцента повезале су се жеље, захтеви и могућности тржишта са креативним потенцијалом филмских аутора.

Оснивачи и власници нових продуцентских кућа у Србији могу да се поделе према предходној професионалној припадности, на оне који су се раније бавили::

- филмском продукцијом;
- филмском режијом;
- глумом;

- и све остале који су се укључили из музичке продукције или неке друге привредне делатности.

Свима њима тек предстоји заједнички рад на употпуњавању амбијента за потпуни прелазак ка правој продуцентској кинематографији у Србији. Тај пут подразумева између осталог:

- Стварање већег броја фондова у Србији који ће помагати филмску продукцију, што значи да поред фонда при републичком и покрајинском министарству културе, треба омогућити стварање приватних конзорцијума који ће обезбедити финансијска средства за домаћу продукцију. У оквиру нових фондова неминовно мора доћи и до специјализације: за дебитантски филм, за кратки играни филм, за дугометражни документарни филм, за анимирани филм, или чак и за фондове одређење према филмском жанру.
- Паралелно са домаћим укључење и у европске филмске фондове.
- Адекватно увођење и рационално коришћење нових филмских технологија.
- Регулисање облика и начина сарадње са домаћим телевизијским каналима од копродукционих до копатиципативних односа.
- Много веће учешће домаћих дистрибутера и биоскопа у помагању и креирању домаће филмске продукције.
- Поновно стварање услова за равноправне копродукције са иностраним филмским продуцентима.
- Поправљање услова за подизање квалитета у пружању техничких услуга иностраним филмским и телевизијским продуцентима.
- Увођење маркетиншких принципа у српску кинематографију.
- И посебно доношење правне регулативе од новог Закона о кинематографији у Србији, до осталих закона који треба да поспеше и подрже концепт родуцентске кинематографије.

У транзицији у којој се налази и српска кинематографија, као најбољи пут јесте рад на испуњењу наведених задатака, уз повећање броја снимљених домаћих филмова и прихватања тржишне конкуренције. То би, такође, требало да допринесе подизању квалитета српског филма како на техничком, тако и много више, на естетском нивоу, чиме би његов рејтинг био подигнут на домаћем и иностраном кинематографском тржишту. Професија „филмски продуцент” би тиме добила свој прави статус и значај, а српски продуценти били изједначени са колегама у иностранству.

Прилог:

Они су стварали континуитет у филмској продукцији Србије после Другог светског рата

У овом делу текста на основу успостављена три продукциона нивоа, према азбучном реду наведене су личности које су од 1945. до 1991. заслужне за развој филмске продукције у Србији. Како је ово прво истраживање овакве врсте, нажалост за многе од наведених личности сем постојеће филмографије недостају и њихове животне и професионалне биографије. Ипак, сматрам да за почетак неког будућег потпунијег обрађивања ове теме заслужују да се и тако нађу у овом прилогу. Искрено се надам да ће се у будућности исправити ови недостаци и да ће у форми лексикона бити не само „исправљена неправда”, већ и ревалоризована адекватна стручна оцена њиховог рада и значаја за српску филмску продукцију.

I - Директори предузећа за производњу филмова:

ВОЈИНОВ, Драгољуб (Београд 2. IX 1947.) Дипломирао 1975. организацију на Академији за позориште, филм, радио и телевизију у Београду. На филму је почео као глумац још пре студија, али је повремено глумио и касније. Од 1976. директор „Филм данас”. За све време је радио углавном на продукцији играних филмова и то како домаћих тако и на већем броју копродукција. Од домаћих филмова највише успеха имао је са филмовима *Тамо и натраг*, *Квар*, *Хајдук*, *Тесна кожа*, *На путу за Катангу*, итд. После 90-тих прешао у слободан статус, а данас ради и као професор филмске продукције на БК Академији.

ВУЧЕНИЋ, Никола-Тоља (Београд 29. IX 1934.) Завршио први степен Архитектонски факултет у Београду. Почео је као редитељ и сценариста документарних филмова, међутим највећи траг је оставио као директор „Дунав филма” и за то време је освојио 11 Великих златних медаља на Фестивалу документарног и краткометражног филма у Београду, као и низ награда и признања на фестивалима у иностранству. За све време професионалног рада веома се ангажовао на унапређењу документарне филмске продукције у Србији.

ДРАЖЕВИЋ, Ратко (1918. Рвати код Рашке - 18. VI 1992. Београд) Пре Другог светског рата студирао Ветеринарски факултет у Београду, а студије

је прекинуо 1941. одласком у партизане. После Другог светског рата официр ОЗНЕ/УДБЕ, а затим до 1958. године представник GENEX-а у Њујорку и народни посланик у скупштини Југославије. По повратку кратко време је био директор „Југославије филм”. За то време посебно је значајан његов рада на унапређењу и увећању продаје домаћег филма у иностранству. Ипак његов најзначајнији период је од 1961. до 1968. године као директор „Авале филм”. За његово име везан је успон ауторског филма у Београду, а врхунац је у продукцији играног филма *Скупљачи перија*. Такође је заслужан што је у кинематографију увео многа нова, млада имена од Слободана Селенића, Борислава Михајловића-Михиза, до Саше Петровића. Ипак му је највећа заслуга што је у његово време Београд и „Авала филм” постала један од највећих филмских центара у Европи, радећи велики број копродукционих филмова и на тај начин је у потпуности запослио филмско-техничке капацитете „Авале филм”. На фестивалу у Пули за време Ратка Дражевића „Авала филм” је добила највише награда захваљујући сјајној продукцији коју су сачињавали између осталих и филмови: *Прекобројна*, *Саша*, *Десант на Дравар*, *Марш на Дрину*, *Три*, *Човек није тица*, *Девојка*, итд. Носилац је низа награда и признања: Споменица 1941.; Орден братства и јединства II реда; Орден за храброст; Орден заслуга за народ II реда. После одласка из „Авале филм” пензионисан је, чиме је престала његова филмска делатност.

КУТЛЕШИЋ МИЛАДИН (Драгалица код Ужица, 13. VIII 1913. - Београд, 14. VIII 1995.). Завршио Правни факултет у Београду, а у филмску продукцију укључио се одмах после Другог светског рата, као шеф филмске производње при „Авала филму”. Радио је као секретар и инструктор филмских екипа при савезном филмском предузећу „Звезда филм” у Београду. За његово име везује се и оснивање Централне југословенске кинотеке у Београду, као и „Дунав филма” у којем је од 1956. до 1966. био директор. Посебно се залагао и био заслужан за развој филмске продукције документарних филмова. У реорганизацији Централног филмског студија Кошутњак, једно време је био и директора Централне филмске лабораторије у Београду.

ОБРАДОВИЋ, Дејан (Загреб, 19. VII 1923.) Пред крај Другог светског рата прикључио се Партизанском покрету, а по завршетку постао члан Комитета за изградњу Филмског града у Кошутњаку. Од 1948. до 1950. био је директор „Звезда филм” у Београду, а затим до 1960. директор „Авале филм”. До одласка у пензију био је директор пословног удружења „Југославија филм”. Читав свој радни век провео је у кинематографији, радећи прво на пословима филмске продукције и организације кинематографске делатности, а затим

на пласману домаћег филма на домаћим и страним фестивалима, као и пласману домаћег филма на другим филмским тржиштима.

ПЕРКОВИЋ, Душан (Струмица, 25. IX 1926. - Београд, 11. V 2000.) Студирао је Правни факултет у Београду. Прво се бавио глумом у позоришту, а затим наставио да игра на филму углавном, у иностранству. Иницијатор и један од оснивача „Центар филма” из Београда, где се до одласка у пензију углавном бавио филмском продукцијом. Поред продукције филмова, писао је и сценарија за дугометражне игране филмове. Током свог рада обављао је и разне дужности у Удружењу филмских радника Србије и Савеза филмских радника Југославије, као и Удружења филмских произвођача.

ШОБАЈИЋ, Петар (Скопље, 3. XI 1924.) По завршеном економском факултету у Београду, 1950. запослио се у „Авала филму”, где је радио све до 1988. када је отишао у пензију. Радио као директор производње и директор филма на домаћим, а од 1966. преузима и послове у продукцији копродукционих филмовима. Од 1983. до 1988. био је главни продуцент „Авале филм”. Захваљујући одличном познавању филма, знању страних језика и великом и богатом професионалном искуству, највише се у српском филму приближио типу продуцента у америчкој и западноевропској кинематографији. У својој богатој филмској продукцији радио је на око сто играних филмова, чиме се истакао као један од наших најбољих и најпознатијих филмских продуцената.

II - Директори филма:

АЗИНОВИЋ Гаврило - *Miss*.

АЛЕКСИЋ Миловук - *Бубашинтер, Пре истине, Град, Празник, Деца војводе Шмита, Делије*.

АНЂЕЛКОВИЋ Драган - *Бубе у глави*.

АРСИЋ Миодраг - *Пуковница*.

АШАНИН Драган - *Директан пренос*.

ВОЈЧИЋ Живојин - *Прекобројна, Човек и звер, Горки део реке, Како су се волели Ромео и Јулија?, Бомба у 10,10, Сирота Марија*.

ГОЛУБОВИЋ Илија - *Језеро, Дечак Мита,*

ДОДОЧИЋ Момчило - *Бог је умро узалуд, Девојка са Космаја, Партизани, Скупљачи перија, Мајстор и Маргарита, Пут око света, Трен, Вишња на Ташмајдану, Тестамент.*

ЂОРЂЕВИЋ Миодраг-Миша (Београд 23. IV 1953.) Студирао филмску и ТВ продукцију на Факултету дрмских уметности у Београду. Професионално се бави играним филмом од 1973. као организатор, а затим као директор филма како на домаћим, тако и на копродукционим филмовима. Учесвовао је у раелизацији преко 35 играних филмова: *Јагоде у грлу, Лепота порока, Анђео чувар, Тајна манастирске ракије, Кућа поред пруге, Како је пропао рокенрол, Сех - партијски непријатељ бр. 1. Купи ми Елиота, Механизам.* За филм *Ми нисмо анђели* први је добио КРИСТАЛНУ ПРИЗМУ (1992) намењену за најбоље продукционо руковођење. Био је председник Удружења филмских и ТВ радника Србије.

ИВАЊИКОВ Александар - *Оригинал фалсификата.*

ИВКОВИЋ Божидар-Бошко - *Лијепе жене пролазе кроз град, У вртлогу страсти.*

ИЛИЋ Срђан - *Прогон, Широко је лишће, Самртно пролеће.*

ЈАКШИЋ Слободан-Јале - *Хајде да се волимо још једном, Тако се калио челик.*

ЈЕШИЋ Недељко - *Судбине, Бициклисти, Млад и здрав као ружа.* Директор је „Дунав филма.

ЈОВАНОВИЋ Властимир-Власта - *Две ноћи у једном дану и Каролина ријечка.*

ЈОВАНОВИЋ Сретен - *Четири дана до смрти, Пластични Исус.*

МАРИНКОВИЋ Ђорђе - *Београд, Срећа у торби, Узврели град, Земљаци, Марш на Дрину, Вране.*

МАРЛОТ Франце - *Бесмртна младост, Чудотворни мач, Палма међу палмама, Звиждук у осам.*

МАШИЋ Петар - *Иди ми, дођи ми, Какав деда, такав унук, Балкански шпијун, Пази шта радиш, Пејзажи у магли, Шта је с тобом Нина, Шта се згоди кад се љубав роди, Дебели и мршави, Држање за ваздух, Развод на одређено време, Секула и његове жене, Шмекер.*

МИЛОЈЕВИЋ Петар - *У раскораку, и Хасанагиница.*

МИЛОВАНОВИЋ Александар - *Балада о свирепом, Боксери иду у рај.*

МИТРОВИЋ Божидар - *Нож, Брат доктора Хомера, Операција Београд, Убиство на подмукао и свиреп начин из ниских побуда, Ужичка република.*

МЛАДЕНОВИЋ Милан - *Кроз грање небо.*

НИКОЛИЋ Ђорђе - *Рам за слику моје драге.*

ПАЛИГОРИЋ Теодор - *Њих двојица, Зеница, Језеро.*

ПАРАМЕНТИЋ Миша - *Мала, Последњи круг у Монци.*

ПАВИЋЕВИЋ Слободан (Београд, 28. VIII 1945.) Дипломирао на Катедри за филмску и телевизијску продукцију на Факултету драмских уметности у Београду. Још за време студија радио као организатор на телевизији, а од 1975. углавном на филму. Један је од оснивача и данашњи директор „Арт филма” из Београда, прве независне продуцентске куће. Као директор филма радио је са најпознатијим српским и југословенским редитељима на следећим филмовима: *Специјално васпитање, Вариола Вера, Сок од шљива, Урнебесна трагедија, До коске, Три летња дана*, а на телевизији је радио једну од најдужих и набољих серија *Бољи живот*.

ПЕТРОВИЋ Душан - *Бесмртна младост, Чудотворни мач, Била сам јача, Невјера, Аникина времена, Поп Ђира и поп Спира, Потражи Ванду Кос, Четири километара на сат, Ветар је стао пред зору, Дилижанса снова.*

ПОПОВИЋ Драгољуб - *Јована Лукина, Снови, живот, смрт Филипа Филиповића, Доротеј, Смрт господна Голуже, Како сам систематски уништен од идиота, Цубок.*

ПОПОВИЋ Милен - *Заздидани, Бурдуш, Лилика.*

ПОПОВИЋ Никола (Подгорица, 17. VII 1931. - 1998. Париз) По завршеном правном факултету, радио као новинар у Радио Титограду. Од 1959. је заменик генералног директора „Ловћен филма” у Будви, а од 1961. настављао као слободни филмски радник. Током своје каријере постао је један од наших најбољих и најцењенијих директора филма, који је водио је продукцију наших најскупљих филмских пројеката *Битка на Неретви* и *Сутјеска*, али је исто тако волео и подржавао рад дебитаната. У импозантној каријери радио је као директор филма на: *Дан четрнест*, *Капо*, *Мушкарици*, *Палма међу паллама*, *Лелејска гора*, *Сељачка буна*, *Врхови Зеленгоре*, *Бештије*, *Усијање*, *Дани од снова*, *Ко то тамо пева*, *Пад Италије*, *Сезона мира у Паризу*, *Тринести јул*, *Хало тахи*, *Игмански марш*, *О покојинуку све најлепше*, *Опасни траг*, *Чудо невиђено*, *Живот је леп*, *Бал на води*, *Држање за ваздух*, *И то ће проћи*, *Није лако с мушкарицима*, *Добровољци*, *Протесни албум*, *Заљубљени*, *Глуви барут*, *Сеобе*. Такође се бавио писањем сценарија и режијом, а за дугометражни документарни филм *Преци и потомци* на 37. Фестивалу југословенског документарног и краткометражног филма добио је Grand Prix. За свој рад добио је многе награде и признања, међу којима и Орден заслуга са сребрним венцем, Орден заслуга за народ, 13-то јулска награда, Новембарска награда Цетиња, итд.

ПОПОВИЋ Радивоје - *Циганка*, *Сумњиво лице*, *Последњи колосек*, *Друг председник центарфор*, *Звиждук у осам*, *Дани*, *Орлови рано лете*, *Соледад*, *Узрок смрти не помињати*, *Клопка за генерала*, *СБ затвара круг*, *Дечак и виолина*, *Чувар плаже у зимском периоду*, *Последња трка*, *Нека друга жена*.

РАДУЛОВИЋ Александар - *Заседа*, *Сирома сам ал сам бесан*, *Опклада*, *И бог створи кафанску певачицу*, *Трагови црне девојке*, *Жута*, *Бегунац*, *Кошава*, *Против Кинга*, *Павле Павловић*, *Девојачки мост*, *Хајка*, *Лептиров облак*, *Пас који је волео возове*, *Бошко Буха*, *Посебан третман*, *Ерогена Зона*, *Газија*, *Маратонци трче почасни круг*.

РАДУНОВИЋ Саво - *Дјечак је ишао за сунцем*, *У име народа*, *Искушавање ђавола*, *Булевар Револуције*, *Црни бомбардер*, *Лена села*, *лепо горе*.

РАШИЋ Михајло-Мика - *Позоришна веза*, *Саблазан*, *Црвена земља*, *Лито виловито*, *Црвени удар*, *Осма врата*, *Има љубави*, *нема љубави*, *Како су се волели Ромео и Јулија?*, *Сирота Марија*, *Грозница љубави*.

САВИЋ Бошко - *Партизанске приче, Прозвано је V/3, Лито виловито, Доћи и остати, Пре рата, Штићеник, Невиност без заштите, Подне, Црвени удар, Није него, Другарчине, Дани од снова, Маратонци трче почасни круг, Нешто између, Давитељ против давитеља, Нема проблема, Варљиво лето '68.*

СТАНКОВИЋ Миленко (Београд, 21. VI 1927.) По завршетку трговачке академије у Београду почео да ради од 1948. у „Звезда филму”, а затим до 1963. у „Авала филму” као главни продуцент за документарни филм. До 1975. је радио као слободни филмски радник, а затим прелази у стални радни однос у „Центар филм”, где до 1986. ради као директор продукције. Важи за једног од најбољих домаћих помоћника директора и директора филмова код нас: *Дервиш и смрт, Боље је знати, Велики и мали, Сибирска леди Магбет, Лагер Ниш, Моја луда глава, Последња оаза, Три карте за Холивуд, Збогом остај бункеру на реци.* По пензионисању, наставио је да ради као продуцент у ГРЗ „Феникс филм” на производњи углавном документарних филмова.

СТЕВАНОВИЋ Радомир - *Топле године, Двобој за јужну пругу, Има љубави, нема љубави.*

ТОДИЋ Младен (Котор Варош, 30. VII 1921. - Београд, 23. VIII 1989.) У филмску продукцију се укључио после Другог светског рата као организатор снимања у „Звезда филму”, да би по расформирању прешао у „Авалу филм”. До половине седамдесетих година био је један од водећих директора играних филмова у Београду: *Прича о фабрици, Последњи дан, Крвави пут, Песма са Кумбаре, Алекса Дундић, Сам, Каролина Ријечка, Песма, Рој, Сан, Јутро, Cross Country, Низводно од сунца, Наивко, Повратак отписаних, Партизанска ескадрила, Авантуре Боривоја Шурдиловића.* Поред домаће филмске продукције паралелно је радио је и у копродукцијама „Авале филм”. По одласку у пензију своју професионалну делатност наставио је у „Дунав филму” на продукцији документарних и краткометражних филмова.

УДОВИЧКИ Света - *Рани радови, WR - Misterija organizma, Доручак са ђаволом.*

ХЕРОН Александар - *Славица.*

ЦВЕТКОВИЋ Милан-Цига (Београд, 27. VI 1940.) Дипломирао је организацију на ФДУ у првој генерацији студената ове Катедре. Радио је као

организатор и директор филма за скоро све продуцентске куће са простора ех-Југославије, као и копродукције при „Авали филму” и „Јадран филму”. Као директор филма радио је: *У раљама живота, Заборављени, Почетни ударац*, Заједно са Александром Стојановићем и групом слободних филмских радника оснивач „Арт филма”. Током деведесетих радио као телевизијски продуцент при „Новој телевизији” у Софији, иначе прве приватне телевизије у Бугарској.

ЧИТАКОВИЋ Милорад - *Далеко небо, Радио Вихор зове Анђелију, Освајање слободе.*

ШУБИЋ Јосип - *Саша, Једини излаз, Степенице храбрости.*

III - Продуценти:

ВРАЖАЛИЋ Дејан (Београд, 26. VII 1951.) Студирао Архитектонски факултет у Београду. Радио у Београдском драмском позоришту од 1979. до 1987., а од 1988. оснивач и власник предузећа за дистрибуцију и продукцију филмова „ВАНС”. Као продуцент учествовао у производњи играних филмова *Танго аргентино, Боље од бекства, Византијско плаво, Буре барута, Лавиринт, Професионалац*. У филмској дистрибуцији заступао UPI, велику америчку дистрибутерску компанију за територију СРЈ.

ЂОКИЋ Радосав-Рака (Самоково код Куршумлије, 5. VI 1951. - Београд, 30. X 1993.) Студирао Технолошко-металуршки факултет у Београду, а током студија почео да се ради као естрадни менаџер. Основао је 1981. своју естрадну агенцију ФИВЕТ у Кикинди, постао један од најпознатијих и најуспешнијих менаџера и продуцената на естради, (Лепа Брена, Мирослав Илић, Драгана Мирковић, позоришне представе *Шовинистичка фарса, Аудиција, Индексно радио позориште*). Први у Југославији продуцира игрane филмове без помоћи друштвене заједнице. У његовој продукцији су снимљени филмови: *Хајде да се волимо* - 1, 2, 3 део, *Бољи живот, Црни бомбардер* и *Слатко од снова*.

ЖМУКИЋ Милан (Херцег Нови 10. I 1922. - Београд 22. XII 1996.) Школовање прекинуо одласком у партизане 1941. а после рата до 1952. био је официр ЈНА. Следеће две године радио у привреди, а затим као организатор у култури, да би од 1955 до 1962. наставио као директор производње, а затим генерални директор „Ловћен филма”. Доласком у Београд од 1963.

до 1972. радио као оперативни директор „Атељеа 212”, када је прешао је у „Центар филм” где је радио до пензионисања. У међувремену је радио као оперативни директор БИТЕФ-а, Фестивала југословенског играног филма, Фестивала југословенског документарног и краткометражног филма и ФЕСТ-а. Од 1987. оснивач и директор Фестивала филмске режије, касније Фестивала југословенског играног филма у Херцег Новом. На филму је радио као оперативни директор, извршни продуцент и продуцент на свим филмовима у продукцији „Центар филма”.

ЈАНКОВИЋ Живан (Београд, 17. VIII 1931.) Дипломирао је 1955. на Филозоофском факултету у Београду - смер Археологија, када је постао директор Дома културе у Земуну. Формирао је 1970. Организацију удружених биоскопа у Србији, чији је био директор. Од 1978. до 1982. је директор Дворане Дома синдиката, а од 1983. године један од оснивача и директора филмског предузећа „Унион филм”, где је руководио продукцијом играних филмова. При овом предузећу од 1983. до 1988. у сопственој или копродукцији са другим домаћим продуцентима укупно је продуцирао преко 70 играних филмова.

ЈОЦИЋ Слободан-Вики (Бела Паланка 29. X 1942.) Студирао организацију на ФДУ у Београду. Професионалну каријеру започео на ТВ Београда, да би се крајем осамдесетих година прошлог века потпуно посветио филму. Као директор филма радио је *Бој на Косову*, *Ни на небу ни на земљи*. Основао је своју продуцентску кућу „Викторија филм” у којој је продуцирао већи број филмова и телевизијских емисија. Међу филмовима издвајају се: *Виртуелна стварност*, *Мртав, ладан*, *Кордон*.

МАРКОВИЋ Душко (Београд, 27. III 1951.- 11. XI 1991.) Дипломирао организацију филмске и ТВ делатности на ФДУ у Београду. Пре студија професионално почео да се бави као организатор на ТВ Београда, а по дипломирању наставио да ради у „Арт филму”, као продуцент за документарни и рекламни филм. Међу првима је кренуо у независну филмску продукцију код нас у својој продуцентској кући „Младост филма”, а затим „Профил филма”. Најзначајнији су му филмови: *Полтрон*, *Урош блесави*, *Нарру енд*, *Оригинал фалсификата*.

МАЉЕВИЋ Бојан - Каријеру започео на телевизији радећи у свим редакцијама од информативне до серијске. На телевизији се посебно истиче телевизијска серија *Вук Караџић* и *Отворена врата*. Као директор филма

потписао је : *Шеста брзина, Идемо даље, Шећерна водица, Балкан експрес 2*, а као продуцент : *Ни на небу ни на земљи, До коске, Нож*.

МИЈОЈЛИЋ Мирјана - Дипломирала и магистрирала на ФДУ у Београду на Катедри за Ф-ТВ продукцију. Као директор филма радила је: *Дечко који обећава, Балкан експрес, Човек са четири ноге, Освета*. Као продуцент истакла се у поновном покретању копродукционих послова у „Авала филму” крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века. Каријеру је наставила у Холивуду углавном радећи на америчко-европским копродукцијама.

МИЛОЈЕВИЋ Ђорђе (Београд, 18. VI 1939. - 15. XII 2001.) Завршио Економски факултет у Београду. Још током студија, од 1954. почео да ради у кинематографији. Од 1966. је у „Центар филму” обављајући послове пласмана и продаје домаћих филмова у иностранству, а од 1986. је генерални директор „Центар филма”, и за то време је продуцирао око 30 играних и око 600 документарних филмова. Од 1991. изабран је за генералног секретар „Југословенске филмске академије”. Носилац је оредена Витеза за уметност и културу Републике Француске.

МИЛУТИНОВИЋ Илија (Петровац на мору, 27. II 1933.) По завршеном Филозофском факултету у Београду, ради као професор у гимназији. Од 1964. је директор „Зета филм” у Будви, а од 1975. директор „Авале-про филм” где се углавном бавио увозом и дистрибуцијом страног филма. Од 1981. ради на продукцији домаћих играних филмова: *Дечко који обећава, Јагоде у грлу, Хало такси, Није лако са мушкарцима*. Од 1988. у „Београд филму” продуцирао је *Малу и Последњи круг у Монци*, као и копродукционе филмове: *Златне наочаре, Хемигвеј, Четири дана у октобру, Игра с биком*. Одласком у пензију постао је саветник за програм и продукцију филмова при „ВАНС-у”.

СТОЈАНОВИЋ Александар (Београд, 1 V 1939. - 29. X 1990.) Дипломирао је на Правном факултету у Београду. Током студија се интересовао за аматерско позориште, а по дипломирању је постао један од најмлађих управика у позоришту на Црвеном Крсту. У статус слободног филмског радника прешао је 1974. када је са основао „Теле филм”, у којем ради до 1976., а затим 1980. са групом млађих и проверених филмских радника основао је „Арт филм” који је све до 1990. активно деловао у српској кинематографији. Био је ово потпуно нови тип продуцентске куће која се о филму бринула

од идеје до његове експлоатације како на домаћем, тако и на иностраном тржишту. Александар Стојановић је постао протип независног америчког или западноевропског продуцента повезујући на најбољи могући начин захтеве тржишта са жељама аутора снимајући филмове које је истовремено одликовала велика гледаност и бројне награде на филмским фестивалима. Активно је учествовао у продукцији преко 30 домаћих дугометражних играних филмова, а најзначајнији су му: *Мајстори, мајстори, Вариола вера, Друга генерација, Већ виђено*. Као продуцент је пружио шансу и многим младим синеастима не само из Београд, већ и из осталих републичких центара бивше СФРЈ. Такође је био продуцент и у првој копродукцији са Аргентином, *Пут на југ*.

Кључне речи:

кинематографија, продукција, продуцент

Radenko St. Ranković

TOWARDS THE PRODUCER CINEMATOGRAPHY IN SERBIA

Summary

The film production in Serbia has its own specific history. Until the Second World War, the lonely attempt consisted of the work of film producers group, trying to maintain continuity in domestic film production. After the Second World War, the new state (SFRJ) was financing all cinematography and film production. In that period, general manager of a film organization and executive film producers had a role similar to the real film producers. After 1982, the situation in Serbia changed and many free film lancers organization, called TRZ, were established. They were special organizations for film production, very similar to the organizations for independent film production in the USA and West Europe, which took priority of the state organizations. In 1991, TRZ turned into the private film organization with a leading role in the film production in Serbia. This text is a tribute to many unknown general managers, executive producers and producers who made films in Serbia after the Second World War up to 1991.